

3. Столяров Ю.Н. Методология библиотекведения, библиографведения, книговедения: содержание понятия, соотношение с теорией [Электронный ресурс] / Ю.Н. Столяров // Б-ки и информ. ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса : 12-я Междунар. конф. «Крым 2005» : тр. конф. – М., 2005. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM).
4. Методологія сучасних бібліотекознавчих досліджень : [за матеріалами міжнар. наук. конф., 11 - 12 жовт. 2006 р., Київ] / О. Воскобойнікова-Гузєва, Л. Петрова // Бібл. вісн. – 2006. – № 6. – С. 22-27.
5. Дубровіна Л.А. Методологічні засади історичних досліджень в бібліотекознавстві та документознавстві: базові принципи і поняття / Л.А. Дубровіна // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2005. – № 1. – С. 22-29.
6. Новальська Т. Теоретична база бібліотекознавства в історичному аспекті / Т. Новальська // Наук. праці Нац. б-ки України ім. В.І. Вернадського. – Вип. 14. – С. 291-301.
7. Слободяник М.С. Історичні дослідження в сучасному українському бібліотекознавстві: тенденції і перспективи / М.С. Слободяник, С.Л. Зворський // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2004. – № 3. – С. 13-19.
8. Уайт Л. Три типа интерпретации культур / Л. Уайт // Антология исследований культуры. – СПб., 1997. – Т. 1 : Интерпретации культуры. – С.561.
9. Ульяновський В. Старожитня бібліотека Михайлівського Золотоверхового монастиря: спроба реконструкції кириличної збірки / В. Ульяновський, О. Кошіль. – К., 2008. – 192 с.
10. Солонская Н. Г. Реконструкция фонда библиотеки Ярослава Мудрого / Н.Г. Солонская // Вестн. Библ. Ассамблеи Евразии. – 2004. – № 2. – С. 44-48.
11. Римарович І.О. Родові книгозбірні Правобережної України XVIII ст. у фондах Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського: історія та бібліографічна реконструкція : автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.08 / І.О. Римарович ; НБУВ ім. В.Вернадського НАН України. – К., 2001. – 17 с.
12. Мыльников А.С. О книговедческом методе в источниковедении: к постановке вопроса / А.С. Мыльников // Книга : исслед. и материалы. – М., 1972. – Сб. 25. – С. 13.
13. Афанасьев М.Д. Библиотека – это живой организм, и ничто в нем не исчезает бесследно / М.Д. Афанасьев // Библиотекведение. – 1999. – № 3. – С. 98-107.

Кароева (Соломонова) Т.Р. НЕКОТОРЫЕ ПОДХОДЫ К МЕТОДОЛОГИИ ИСТОРИКО-РЕГИОНАЛЬНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ ЧАСТНЫХ КНИЖНЫХ СОБРАНИЙ

В статье рассматриваются возможные подходы к методологии исторического исследования частных книжных собраний на региональном уровне.

Ключевые слова: частное книжное собрание, историческое книговедение, историческая регионалистика, методология, методы

Karojeva (Solomonova) Tetyana R. SOME APPROACHES OF THE METHODOLOGY OF HISTORICAL RESEARCH PRIVATE BOOK COLLECTIONS AT THE REGIONAL LEVEL.

This article analyses the possible approaches of the methodology of historical research private book collections at the regional level.

Keywords: private book collections, historical Bibliology, historical regional studies, methodology, methods

УДК 930.1 : 94(477)

М.В. Стопчак

ДІЯЛЬНІСТЬ ДИРЕКТОРІЇ УНР ПО СТВОРЕННЮ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ В СУЧАСНІЙ ВІТЧИЗНЯНІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

На широкому історіографічному і фактичному матеріалі досліджено провідні тенденції в нагромадженні знань стосовно основних напрямів діяльності Директорії УНР по створенню конституційно-правових засад української державності в сучасній вітчизняній історіографії. Виявлено, систематизовано і охарактеризовано основні групи історіографічних джерел із зазначеної проблеми. Виділено коло проблем, що потребують подальшого вивчення та наукової інтерпретації.

Ключові слова: історіографія історії України, історіографічний процес, історіографічні джерела, Директорія УНР, конституційне будівництво, нормативно-правові акти.

Одним із ключових питань, яке намагалися вирішити в ході українських національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. республіканські та гетьманські уряди, була проблема державного будівництва. Українська Центральна Рада, гетьман Павло Скоропадський і

Директорія по-різному бачили майбутнє України, хоча прагнення до побудови незалежної держави продемонструвала кожна з цих суспільно-політичних сил.

У праці В.Капелюшного «Здобута і втрачена незалежність» констатується, що доба Директорії «вмістила в собі цікавий, хоча й неоднозначний досвід українського державотворення, який залишається ще маловивченим» [1, с. 173]. Однак, В.Капелюшний звертає увагу переважно на загальне історичне тло, на якому відбувався процес реалізації державотворчих заходів Директорії, і практично відходить від аналізу досліджень, присвячених формуванню правових засад існування УНР за цієї доби. Фактично досі не здійснено спроби охарактеризувати існуючі наукові дослідження, в яких висвітлюється проблема національного державного будівництва в листопаді 1918–1921 рр.

Варто зазначити, що історики незалежної України приділили значну увагу дослідженню проблем державотворчої діяльності Директорії. Уже на початку 90-х рр. XX ст. було надруковано дві збірки конституційних документів [2; 3], що стали важливим джерельним підґрунтям для вивчення конституційних процесів доби Директорії. Протягом першого десятиліття існування незалежної України в полі зору вітчизняних дослідників перебували різні аспекти діяльності Директорії зі створення конституційно-правових засад української державності.

Як початковий етап законодавчого оформлення державної влади доби Директорії розглядають дослідники В. Гусев [4], Ж. Дзейко [5], О. і М. Копиленки [6], ін. автори підсумки роботи Трудового Конгресу України. Відзначаючи значне протистояння серед учасників Конгресу зі стратегічних питань державотворення, вітчизняні фахівці одночасно наголошують, що й після Трудового Конгресу Директорія та її уряди виявляли постійні хитання у виборі форми влади. «Маятник політичних уподобань, – зазначає, зокрема, О. Ресент, – коливався в амплітуді – парламентарна демократія європейського зразка – принцип організації трудових рад – радянський лад за більшовицьким прототипом» [7, с. 173].

Формуванню владних інститутів УНР доби Директорії присвячені публікації В. Яблонського «Особливості виборів до Трудового Конгресу як легітимного органу Директорії УНР» і «Проблема конституційної легітимації української влади в добу Директорії УНР». У них, зокрема, з'ясовуються історико-правові підстави існування Директорії та легітимність створених нею органів влади [8; 9].

Уширшому плані з точки зору перспектив розбудови української державності аналізують підсумки роботи Трудового Конгресу О. і М.Копиленки. Вони вважають, що Конгрес продемонстрував наявність значних суперечностей у політичній еліті УНР, свідченням чого був «недосконалий», за виразом дослідників, «Закон про форму влади на Україні», затверджений Трудовим Конгресом. Цей закон «відбивав дуалізм позиції Директорії та українських політичних партій у визначенні стратегічних орієнтирів державотворення» [10, с. 128].

Відсутність чітких державотворчих орієнтирів у лідерів у поєднанні з постійними хитаннями у виборі зовнішніх союзників зумовлювало, на думку авторів, «дивовижний правовий нігілізм Уряду й таке ж поблажливе ставлення до нього Директорії. В той момент це влаштовувало обидві сторони» [10, с. 131].

Заслужують на увагу праці українських вчених, у яких здійснено порівняльний аналіз державотворчих процесів в Україні за доби Української Центральної Ради, Гетьманату й Директорії. Серед них варто виділити праці О. і М. Копиленків [10], Д. Яневського [11], Ю. Павленка і Ю. Храмова [12], зокрема, Ю.Павленко і Ю.Храмов у монографії «Українська державність у 1917–1919 рр.», аналізуючи державотворчу діяльність Директорії в січні 1919 р., розглядають різні варіанти державної системи, що пропонувалися основними учасниками політичного процесу УНР. Вони наголошують, що Директорія на практиці «демонструвала непрацездатність вищих урядовців», які були не в змозі прийняти конкретне рішення щодо державного устрою та збирались «перекласти всю відповідальність за власну безпорадність на новообраний Трудовий конгрес» [12, с. 210]. Розглядаючи систему державного управління в цей період, вчені доходять висновку, що «Директорія не зуміла організувати більш-менш струнку систему адміністративного управління територією, яка номінально опинилася під її контролем» [12, с. 206].

У монографії О. і М. Копиленків «Держава і право України 1917–1920» зроблено порівняльний аналіз державно-правової бази УНР доби Української Центральної Ради і доби Директорії. Не можна не погодитися з висновком авторів про правове дилетантство, що

виявилось вже в перших кроках нової влади. Адже, на думку вчених, «навіть факт відновлення УНР не був офіційно проголошений Директорією, а вгадувався з її повної назви – «Директорія Української Народної Республіки». Крім того, вважають дослідники, на відміну від Центральної Ради, Директорія «не визначилася щодо свого місця серед гілок влади» [10, с. 114]. «Всі зусилля Директорії на ниві державного будівництва, – пишуть автори, – мали хаотичний характер, розвиваючись «без стерня і вітрил» на основі прецеденту...» [10, с. 115]. Характеризуючи окреслену Директорією систему вищих державних інституцій – «верховна влада» у вигляді Директорії, а через деякий час і Трудовий Конгрес як тимчасова «верховна влада», дослідники вважають, її надто громіздкою. Водночас Директорія, на їх думку, знехтувала самою ідеєю скликання Установчих зборів [10, с. 120–121].

Конституційно-правові засади української державності за часів Директорії знайшли своє подальше висвітлення в працях Р.Васковського [13], В.Яблонського [14], Д.Яневського [11]. Зокрема, В.Яблонський докладно аналізує формування та трансформацію Директорії як вищого органу державної влади УНР у 1918–1920 рр., розглядає основні положення проектів Конституції УНР, спроби розмежувати виконавчу та законодавчу гілки влади. Щодо останньої проблеми, то дослідник, аналізуючи Тимчасовий Статут Ради Народних Міністрів, доходить висновку, що цей документ не містив норм, які б регламентували розмежування діяльності Кабінету і Директорії. Механізм їх взаємодії згадувався «лише побіжно». Більше того, повноваження, які отримувала Директорія, свідчили, на думку дослідника, що вона «повністю контролювала діяльність Ради Народних Міністрів» [14, с. 59, 60].

В.Яблонський також докладно аналізує конституційний процес в УНР, який відновився в січні 1920 р. з утворенням у Кам'янці-Подільському Всеукраїнської Національної Ради. Як зазначає автор, «впевнившись у неможливості усунення від влади С.Петлюри, ВНР впритул взялася за законодавче обмеження його повноважень шляхом прийняття Конституції» [14, с. 69]. В.Яблонський не виключає, що саме активність Всеукраїнської Національної ради спонукала уряд у своїй декларації від 2 червня 1920 р. проголосити необхідність скликання передпарламенту, а згодом і постійного законодавчого органу. Невдовзі було створено конституційну комісію, що розробила закон «Про тимчасове Верховне Управління та порядок законодавства в Українській Народній Республіці», який мав діяти до часу прийняття Конституції УНР. Учений наголошує, що цей законодавчий акт разом із законом «Про Державну Народну Раду», розробленим ВНР, стали «важливим кроком у розвитку конституційного процесу і мали зіграти роль «малої конституції» УНР [14, с. 73].

Широкий спектр питань, пов'язаних з формуванням конституційно-правових засад української державності в добу Директорії, розглянув у своїй монографії «Політичні системи України 1917–1920 років: спроби творення і причини поразки» Д.Яневський. Автор, здійснивши аналіз праць інших вітчизняних фахівців з цієї проблеми – М. Держалюка, О. і М.Копиленків, О.Мироненка, А.Слюсаренка і М. Томенка, деяких інших авторів, висловив власне бачення та оцінки висвітлюваних ними проблем. Автор вважає, що низка законодавчих актів Директорії, зокрема закон від 15 листопада 1919 р., листопадові закони 1920 р. є «незаконні», оскільки прийняті з прямим порушенням Конституції УНР від 28 січня 1919 р. На думку Д.Яневського, деякі сучасні дослідники свідомо замовчують проблему легітимності цих законів, що викривлює загальну картину державотворчого процесу за часів Директорії [11, с. 48, 383].

Більшість українських дослідників державотворчих процесів в Україні доби Директорії не оминають своєю увагою Державні наради, що скликалися за участю членів Директорії, Кабінету Міністрів й провідних діячів провладних партій, з метою скорегувати військово-політичний курс, а подекуди й прийняти державні акти, які мали забезпечити реалізацію цього курсу. З правової точки зору найголовніші документи, прийняті на Державних нарадах, аналізують у монографії «Держава і право України 1917–1920» О. і М. Копиленки. Коментуючи законодавчу діяльність за доби Директорії, автори зауважують, що в цей період, у т.ч. й після Державних нарад, часто відбувалось «часткове скасування одних і відновлення чинності інших законів залежно від своїх політичних інтересів» [10, с. 156]. У цілому, роблять висновки автори, все законодавство Директорії – це «законодавство перехідного періоду, коли закони приймаються лише за необхідності «швидкого реагування» на конкретні обставини» [10, с. 157].

Важливим аспектом державотворення в Україні за доби Директорії було формування місцевих органів влади. Активно досліджували цей процес Б.Дзерович [15], О. і М.Копиленки [16; 17], А.Копилов [18], В.Нагорний [19], Р.Роспопов [20], В.Лозовий [21; 22; 24], В.Рум'янцев [25; 26; 27], ін. автори.

Серед зазначених праць варто звернути увагу на науковий доробок В.Лозового, в якому знайшли висвітлення головні напрями державотворчої діяльності в Україні в т.зв. «Кам'янецьку добу» Директорії. У своїх публікаціях автор звертає увагу на труднощі, що виникли у вищих інституціях УНР у процесі налагодження діяльності адміністративного апарату на місцях. Нормальному функціонуванню місцевих органів влади заважали не лише значна нестача кваліфікованих адміністративних кадрів і відсутність коштів, а й «неунормовані відносини та відсутність взаємодії між цивільною та військовою владами. Двовладдя на місцях, протидія військових цивільним органам влади призвели до паралічу останньої» [28, с. 12], – робить висновок автор. Деталізуючи цю позицію, інший дослідник – Д.Яневський, вважає, що значні труднощі у функціонуванні місцевої влади в УНР є наслідком «фатального недоліку основного закону УНР» (Тимчасової Конституції УНР 1919 р. – М.С.), який «не встановив процедури створення та регламенту діяльності місцевих органів влади» [11, с. 306]. Зокрема, продовжує дослідник, «були неясними, залишали місце для різних тлумачень» рішення Трудового Конгресу щодо «порядку обрання місцевих «трудова» рад, сфери їх повноважень та відповідальності, розмежування нормотворчих та виконавчих функцій, порядку взаємодії та вирішення конфліктних ситуацій із урядовими емісарами...». Спроби Директорії та Ради Народних Міністрів усунути ці недоліки шляхом прийняття іншого правового акта – «Закону про місцеві Конгреси і ради трудового народу» були, на думку Д.Яневського, невдалими, оскільки його положення суперечили нормам тимчасової конституції 28 січня 1919 р. [11, с. 307].

Підводячи підсумок вивченню проблеми функціонування місцевих інституцій за доби Директорії, О. і М.Копиленки наголошують, що статус і повноваження місцевої влади й самоврядування до кінця існування Директорії УНР так і не було закріплено на рівні закону. Автори, щоправда, нагадують, що керівництво УНР планувало прийняти закон «Про систему управління на місцях». Але цим намірам не судилося здійснитись [10, с. 152].

Окремим аспектом дослідження правових підстав діяльності Директорії УНР є аналіз її листопадових законодавчих актів 1919 р., в результаті яких вона перетворилася з колегіального органу на «диктатуру одного» – Головного отамана С.Петлюри. Сучасні вітчизняні дослідники, на відміну від зарубіжних, більш виважено підходять до висвітлення цієї проблеми. Хоч єдності серед них також не спостерігається, однак різких оцінок більшість з них уникає. Листопадіві дні 1919 р., зазначає зокрема Д.Яневський, «стали останніми не тільки в історії Директорії УНР як колективного органу управління державою, а й політичного режиму, який вона уособлювала взагалі» [11, с. 358]. Згідно постанови Директорії від 15 листопада 1919 р., підкреслює дослідник, «вся повнота влади формально і остаточно зосередилася в руках Головного Отамана», він став «одноосібним лідером УНР» [11, с. 359]. При цьому слід зауважити, що не всі вітчизняні фахівці погоджуються зі звинуваченнями на адресу С.Петлюри в цілеспрямованому курсі на узурпацію влади. Характерною в цьому плані є праця С.Литвина «Суд історії: Симон Петлюра і петлюріана». Автор вважає, що звинувачення С.Петлюри в диктаторстві є малодоказовими і непереконливими, оскільки його дії «вирвані з контексту часу» [535, с. 254]. Однак, відчувається, що автору важко заперечувати ті факти, які не вкладаються в його концепцію повного заперечення авторитаризму в С.Петлюри, с. Литвин і сам змушений це визнати, пишучи, зокрема, що на «тодішньому владному Олімпі таки відбулася еволюція від парламентаризму (Центральна Рада) до президентської (Голова Директорії і Головний Отаман) форми правління, з виразними рисами авторитаризму» [29, с. 270]. Але цей процес С.Литвин пояснює складною тогочасною внутрішньо-та зовнішньополітичною обстановкою, яка не давала можливості С.Петлюрі непорушно дотримуватись принципів колективного керівництва, які випливали з рішень Трудового Конгресу. «Час вимагав твердішої руки. І Петлюра демонстрував її» [29, с. 250, 254], – зазначає С.Литвин. З цим важко не погодитись, але висновок автора про те, що, демонструючи цю «тверду руку», с. Петлюра не переступав законів УНР, є не зовсім логічним. Аналіз листопадових законів 1919 і 1920 рр. у контексті рішень Трудового Конгресу свідчить, що, виходячи з революційної доцільності, переступав і не раз. Фактично це визнає й сам

дослідник, підкреслюючи, що «прийняття Петлюрою рішень, які тепер ставляться під сумнів, в ідеалі, можливо, повинні би виглядати саме таким чином, як це пропонують опоненти» [29, с. 254].

Об'єктивно, на наш погляд, висвітлюють «листопадову» законотворчість Директорії УНР В.Яблонський [14], с. Грабовський [30], О. і М. Копиленки [10]. Вони не намагаються доводити абсолютну відповідність листопадових законів УНР 1919–1920 рр. рішенням Трудового Конгресу. Навпаки, відверто визнають, що їх прийняття було пов'язане з недієздатністю існування в умовах тодішнього політичного життя такого державного політичного органу, як Директорія УНР. В.Яблонський підкреслює, що Директорія УНР в умовах відсутності представницького законодавчого органу функціонувала як диктатура, а її голова виконував функції диктатора: «його повноваження зростали із зменшенням кількісного складу Директорії». При цьому, на переконання автора, с. Петлюра особисто не прагнув диктаторських повноважень, оскільки конституційними документами листопада 1920 р. передбачалося скликання в УНР «повноцінного парламенту» [14, с. 53].

Виважену оцінку «листопадовій законотворчості» Директорії та її урядів дали О. і М. Копиленки. Вони вважають, що рішення Директорії від 15 листопада 1919 р., яке поклало «верховне керування справами Республіки» на С.Петлюру, ще не дає підстав говорити про «цілковите закріплення» «керівної» ролі Головного отамана. На їх думку, формально відбувся певний перерозподіл повноважень серед членів Директорії, оскільки за С.Петлюрою були закріплені всі внутрішньополітичні функції, а дипломатичні передано А.Макаренку та Ф.Швецю, які виїхали за кордон для реалізації зовнішньополітичного курсу УНР. Лише після 21 травня 1920 р., зазначають вчені, «коли Петлюра, який тоді уособлював Директорію, скасував повноваження А.Макаренка й Ф.Швеця, можна стверджувати, що він стає одноосібним керівником Української держави» [10, с. 148, 149].

Оцінюючи політичну спрямованість законів від 12 листопада 1920 р., О. і М. Копиленки вважають, що зміст цих законів засвідчив орієнтацію проводу УНР на модель президентсько-парламентської республіки [10, с. 150].

З практично-політичної точки розу розглядають зазначені закони В.Солдатенко [31] та О. Мироненко [32]. В.Солдатенко, посилаючись на праці спеціалістів з історії держави та права, вважає, що державотворчі зусилля й законодавча діяльність лідерів УНР не заслуговують на високу оцінку [31, с. 858]. Листопадові закони 1920 р. він характеризує як «останні витвори теоретично-правової думки», що майже не мали жодного значення для розвитку суспільних процесів безпосередньо в Україні, «скоріше регламентуючи діяльність урядових структур в еміграції» [31, с. 691]. Позицію В.Солдатенка поділяє О.Мироненко. У своїй праці «Витоки українського революційного конституціоналізму 1917–1920 рр.» він характеризує закон від 12 листопада 1920 р. «Про тимчасове Верховне Управління та порядок законодавства в Українській Народній Республіці» як такий, що базувався на «квазіконституціоналізмі», тобто при його формуванні були запозичені ідеї з різних європейських конституцій авторитарної спрямованості, що не вусьому кореспондувались між собою. «Авторитарний за своїм характером цей закон, – наголошує автор, – не міг дати ані суттєвого прирощення знань, ані збагатити практику демократичного державотворення» [32, с. 165–166].

Ряд аспектів конституційного будівництва доби Директорії знайшли відображення у дисертаційних дослідженнях С.Благовісного [33], О.Грибенко [34], В. Єрмолаєва [34], Н.Єфремової [35], А.Присяжнюка [36], В.Стецюк [38], Д.Яневського [39]. Останній автор прийшов до висновку, що процедури створення та проголошення українських державних утворень в роки Української революції супроводжував «правовий хаос» [39, с. 10]. Значний інтерес викликає дисертація А.Присяжнюка. Висвітлюючи конкретні кроки Директорії, Ради Народних Міністрів по розбудові «другої» УНР, як парламентської республіки, зокрема законотворчу діяльність двох конституційних комісій у 1920 р., автор відзначає більш високу якість підготовлених проектів конституцій УНР. Водночас, він підкреслює, що вимоги урядової комісії надати чинності постійній Конституції УНР тільки демократичним шляхом, в умовах, що склалися в УНР на осінь 1920 р., були нереальними. Вони свідчили, «що на жовтень 1920 р. конституційний процес в республіці був уже відірваний від реалій життя» [36, с. 16].

Отже, за роки незалежності українські історики домоглися помітних успіхів у дослідженні діяльності Директорії зі створення конституційно-правових засад української державності. Їхні праці дозволили зробити картину цієї діяльності більш конкретною, показати

складний і суперечливий шлях пошуку різними політичними силами УНР найбільш прийнятної форми державного устрою країни. Водночас, виснажений аналіз літератури дає підстави стверджувати, що висвітлення цілої низки питань, що стосуються процесу державотворення в Україні, вітчизняними фахівцями лише розпочато. Звідси наявність суперечливих оцінок, неоднозначних висновків, які утруднюють розуміння сутності процесів, що відбувались у добу Директорії УНР у царині формування й конституювання державницьких інституцій.

Вітчизняні фахівці вже звертали увагу майбутніх істориків на ті аспекти досліджуваної теми, що потребують подальшого наукового осмислення. Зокрема, Д. Яневський наголошує на важливості додаткового дослідження питання про датування та кількість Державних нарад, що розглядали проблеми створення конституційно-правових засад української державності, більш ретельного вивчення прийнятих ними рішень [40, с. 355]. В. Солдатенко вважає за необхідне продовжити всебічне вивчення політичного курсу Директорії, слушно зазначаючи, що прогрес тут «практично лише позначився» [40, с. 294]. Потребують подальшого обговорення й ряд інших аспектів, пов'язаних із формуванням політико-правових засад української державності за часів Директорії, особливо тих, що до сьогодні не мають однозначного тлумачення серед вітчизняних фахівців. Це, зокрема, стосується проблеми робітничої та селянської правосвідомості у добу Директорії, впливу на її формування більшовицьких ідей, що безумовно не могло не позначитися на процесі творення й ефективності функціонування державних інституцій, у т.ч. і місцевого рівня. Важливими є питання про легітимність влади як самої Директорії, так і створених нею органів влади, конституційність її постанов і законів у листопаді 1919 та 1920 рр., а також про вплив об'єктивних і суб'єктивних чинників, що завадили Директорії УНР виробити чітку процедуру творення й прийняття законодавчих норм, систематизувати й кодифікувати їх, тобто, довести законодавчий процес до логічного завершення.

Подальша творча робота вітчизняних істориків над цими та іншими недостатньо вивченими проблемами безумовно дозволить поглибити нашу уяву про державотворчу діяльність Директорії УНР, відкинути ті твердження і висновки, що суперечать історичним реаліям.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Капелюшний В. Здобута і втрачена незалежність: історіогр. нарис укр. державності доби націонал.-визвол. змагань (1917–1921 рр.) / В. Капелюшний. – К. : Олан, 2003. – 608 с.
2. Конституційні акти України. 1917–1920 : невідомі конституції України / відп. ред. Ю.Д. Прилюк. – К.: Філософ. і соціолог. думка, 1992. – 272 с.
3. Слюсаренко А.Г. Історія української Конституції / А.Г. Слюсаренко, М.В. Томенко. – К. : Знання України, 1993. – 191 с.
4. Гусев В.І. Конгрес трудового народу України: на шляху до національного законотворення (січ. 1919 р.) / В.І. Гусев // Регіональна політика України : концептуальні засади, історія, перспективи : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. 10–11 листоп. 1994 р. / Ін-т нац. відносин і політології НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Мін-во України у справах національностей, міграції та культів. – К., 1995. – С. 142–144.
5. Дзейко Ж.О. Інституційно-правові умови формування вищих органів державної влади Української Народної Республіки періоду Директорії (1918 р.) / Ж.О. Дзейко. – К., 1995. – 14с. – (Деп. в ДНТБ України, № 2209–Ук.).
6. Копиленко О. Конгрес трудового народу України: до 80-річчя укр. парламентаризму / О. Копиленко, М. Копиленко // Вісн. Акад. правов. наук України. – Х., 1997. – № 4. – С. 61–71.
7. Реєнт О.П. У робітнях історичної науки. / О.П. Реєнт. – К. : Просвіта, 1999. – 352 с.
8. Яблонський В. Особливості виборів до Трудового Конгресу як легітимного органу Директорії УНР : (за матеріалами Полтав. губернії) / В. Яблонський // Переяславська земля та її місце в розвитку української нації, державності й культури : тези Всеукр. наук. конф. (Переяслав-Хмельницький, 21–25 верес. 1992 р.). – Переяслав-Хмельницький, 1992. – С. 110–112.
9. Яблонський В. Проблема конституційної легітимації української влади в добу Директорії УНР / В. Яблонський // Українська державність : історія і сучасність : матеріали наук. конф. (січ. 1993) / Ін-т систем. дослідж. освіти України – К., 1993. – С. 229–231.
10. Копиленко О.Л. Держава і право України. 1917–1920 : навч. посіб. / О.Л. Копиленко, М.Л. Копиленко. – К. : Либідь, 1997. – 208 с.
11. Яневський Д. Політичні системи України 1917–1920 років : спроби творення і причини поразки / Д. Яневський. – К. : Дух і літера, 2003. – 767 с.

Наукові записки

12. Павленко Ю. Українська державність у 1917–1919 рр. : (іст.-генетич.аналіз) / Ю. Павленко, Ю. Храмов. – К.: Манускрипт, 1995. – 261 с.
13. Васковський Р. Урядова криза в УНР у лютому–квітні 1919 р. / Р. Васковський // Історія України : маловідомі імена, події, факти : зб. ст. / НАН України. Ін-т історії України. – К., 1999. – Вип. 5. – С. 95–99.
14. Яблонський В. Від влади п'ятьох до диктатури одного : іст.-політ. аналіз Директорії УНР / В. Яблонський. – К. : Альтерпрес, 2001. – 160 с.
15. Дзерович Б. Закон про форму влади на Україні з дня 28 січня 1919 року / Б. Дзерович // Правнич. вісн. – Нью-Йорк : Друк. Р. Крупка і М. Пирського, 1955. – С. 39–45.
16. Копиленко О. «Трудовий принцип» в історії місцевого самоврядування УНР / О. Копиленко, М. Копиленко // Місцеве самоврядування. – К., 1998. – № 1/2. – С. 117–121.
17. Копиленко О. Законодавство Директорії: спадкоємність традицій та проблем? / О. Копиленко, М. Копиленко // Наука і сусп.-во. – К., 1998. – № 9/10. – С. 26–29.
18. Копилов А.А. Українські державні інституції в Кам'янці-Подільському восени 1919 – влітку 1920 року : (за кн. І.І. Огієнка «Рятування України») / А.А. Копилов // Матеріали ІХ-ої Поділ. іст.-краєзн. конф. – Кам'янець-Поділ., 1995. – С. 278–281.
19. Нагорний В.І. Генеза українського націонал-комунізму (1917–1920 рр.) / В.Г. Нагорний // Україна: минуле, сьогодення, майбутнє : зб. наук. пр. – К., 1999. – С. 169–182.
20. Роспопов Р.Г. Развитие вопросов украинской государственности в конституционных проектах Директории Украинской Народной Республики / Р.Г. Роспопов // Придніпровський наук. вісн. – Д., 1997. – № 9. – С. 19–20.
21. Лозовий В. Внутрішня та зовнішня політика Директорії Української Народної Республіки : (Кам'янецька доба) / В. Лозовий. – Кам'янець-Поділ. : Аксіома, 2005. – 224 с.
22. Лозовий В.С. Вищі органи державної влади УНР Кам'янецької доби Директорії (червень–листопад 1919р.) / В.С. Лозовий // Поділля і Волинь у контексті історії українського національного відродження : наук. зб. – Хмельницький, 1995. – С. 141–143.
23. Лозовий В.С. Місцеві органи влади УНР в Кам'янецьку добу Директорії (червень–листопад 1919 р.) / В.С. Лозовий // Матеріали ІХ-ої Поділ. іст.-краєзн. конф. – Кам'янець-Поділ., 1995. – С. 283–285.
24. Лозовий В.С. «Трудовий принцип» чи демократія : вибір політ. засад державотворення в добу Директорії УНР / В.С. Лозовий // Консерватизм і державотворення в Центрально-Східній Європі. – Луцьк ; Люблін, 1997. – С. 47–50.
25. Рум'янець В.О. Высшие государственные структуры Украинской Народной Республики периода Директории / В.О. Рум'янець // Проблемы законности: респ. междувед. науч. сб. – Х., 1996. – Вып. 31. – С. 17–27.
26. Рум'янець В.О. До питання про форму Української держави доби Директорії / В.О. Рум'янець // Вісн. Акад. правов. наук України. – Х., 1996. – № 7. – С. 151–156.
27. Рум'янець В.О. Українська державність 1917–1922 рр. : форми і пробл. розбудови / В.О. Рум'янець. – Х. : Основа, 1996. – 164 с.
28. Лозовий В.С. Кам'янецька доба Директорії Української Народної Республіки (червень–листопад 1919 року): автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / В.С. Лозовий. – К., 1998. – 19 с.
29. Литвин С. Суд історії : Симон Петлюра і пеглюріана / С. Литвин. – К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 2001. – 640 с.
30. Грабовський С. Історія українського державотворення : проблеми і шляхи вирішення / С. Грабовський, Л. Шкляр // Пам'ять століть. – К., 1997. – № 6. – С. 116–124.
31. Солдатенко В.Ф. Українська революція : іст. нарис / В.Ф. Солдатенко – К. : Либідь, 1999. – 976 с.
32. Мироненко М. Українська національна революція / М. Мироненко. – Мюнхен ; Лондон ; Торонто : На Варті, 1951. – 32 с.
33. Благівісний С.Г. Організаційно-правові засади діяльності урядів «першої» та «другої» УНР : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12. 00.01 «Теорія та історія держави і права» / С.Г. Благівісний. – Х., 2005. – 21 с.
34. Грибенко О.М. Державотворчі процеси в Наддніпрянській Україні 1917–1920 рр. : історичний аспект : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / О.М. Грибенко. – Луганськ, 2007. – 20 с.
35. Єрмолаєв В.М. Вищі представницькі органи влади в Україні (історико-правове дослідження) : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12. 00.01 «Теорія та історія держави і права» / В.М. Єрмолаєв. – Х., 2006. – 40 с.
36. Єфремова Н.В. Розвиток конституційного законодавства в Україні (1917–1920) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12. 00.01 «Теорія та історія держави і права» / Н.В. Єфремова. – О., 2002. – 20 с.

37. Присяжнюк А.Й. Конституційне будівництво в Українській Народній Республіці доби Директорії (листопад 1918–початок 1921 рр.) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права» / А.Й. Присяжнюк. – Х., 2002. – 19 с.
38. Стецюк Н.В. Конституціоналізм в українській політичній та правовій думці (середина ХІХ ст.–кінець 80-х років ХХ ст.) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12. 00.01 «Теорія та історія держави і права» / Н.В. Стецюк. – К., 2003. – 20 с.
39. Яневський Д.Б. Політичні системи України 1917–1920 рр. : спроби творення і причини поразки : автореф. дис. ... докт. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Д.Б. Яневський. – Чернівці, 2008. – 40 с.
40. Солдатенко В. Новітні видання і дослідження з історії Української революції (1917–1920 рр.) / В. Солдатенко // Актуальні проблеми вітчизняної історії ХХ ст. : в 2 т. – К., 2004. – Т. 1. – С. 237–305.

Стопчак Н.В. ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ДИРЕКТОРИИ УНР ПО СОЗДАНИЮ КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВЫХ ОСНОВ УКРАИНСКОЙ ГОСУДАРСТВЕННОСТИ В СОВРЕМЕННОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ИСТОРИОГРАФИИ.

В статье на многообразном историографическом и археографическом материале исследованы ведущие тенденции и основные этапы накопления знаний, касающиеся основных направлений деятельности Директории УНР по созданию конституционно-правовых основ украинской государственности в современной отечественной историографии. Выявлено, систематизировано и дано характеристику основным группам историографических источников по данной проблеме. С учетом историографического опыта предложена схема дальнейшего углубленного и комплексного исследования рассматриваемой проблемы.

Ключевые слова: историография истории Украины, историографический процесс, историографические источники, Директория УНР, конституционное строительство, нормативно-правовые акты.

Stopchak M.V. ACTIVITIES OF THE DIRECTORY OF THE UKRAINIAN PEOPLE'S REPUBLIC AS TO ESTABLISHING CONSTITUTIONAL AND LEGAL PRINCIPLES OF UKRAINIAN STATEHOOD AS REFLECTED IN MODERN DOMESTIC HISTORIOGRAPHY

Based on extensive historiography data and facts investigated are major trends in accumulation of knowledge about of activities of the Directory of the UPR as to establishing constitutional and legal principles of Ukrainian statehood in modern home historiography. Major groups of historiographic sources on the above problem are revealed, systematised and characterised. Defined is a range of issues, which call for further investigation and scientific interpretation.

Key Words: historiography of Ukraine's history, historiographic process, historiographic sources, the Directory of the UPR, constitution formation, regulations.

УДК 94(477)

І.В. Мазур, Н.В. Андріішин

ІСТОРІОГРАФІЧНА ТРАДИЦІЯ ТА ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГУБЕРНСЬКИХ МІСТ УКРАЇНИ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ 1920-Х РР.

В даній статті розглянуто науковий доробок вчених, практиків, громадських діячів в контексті дослідження становлення влади рад у губернських містах України першої половини 20-х рр. ХХ ст. А також, пов'язаних з цим процесів – адміністративних, самоврядних, господарських, демографічних, національних, соціальних, культурних тощо.

Ключові слова: губернське місто, міська рада, урбанізація, трансформаційні процеси

Публікації стосовно проблем життєдіяльності губернських міст умовно поділено на два основні періоди, виокремлення яких зумовлене суспільно-політичними процесами, що відбувалися в Україні і мали вплив на розвиток наукової й пізнавальної сфери життя суспільства. Перший – радянська історіографія, включає в себе декілька етапів: 1) 1920-ті – перша половина 30-х рр.; 2) середина 30-х – перша половина 50-х рр.; 3) середина 50-х – середина 1980-х рр.; 4) друга пол. 1980-х – початок 1990-х рр. Другий період – сучасна історіографія, поділяється на сучасну вітчизняну та зарубіжну історіографію.

Мета статті – проаналізувати урбаністичні та історико-краєзнавчі трансформації наукової думки стосовно різноманітних аспектів життя губернських міст 1920-х років.